

Liliana SOARE

Universitatea Națională de Știință și Tehnologie Politehnica București,
Centrul Universitar Pitești, România

ASPECTE ALE NEGAȚIEI ÎN TRADUCERILE LUI ALEXE MARIN

DOI: <http://doi.org/10.35219/lexic.2025.1-2.02>

*Învățații au negat mult timp
existința acestor petre extraordinare. (AML, 45)*

Negația este un fenomen semantic și gramatical ce constă în indicarea, în mod explicit, prin mărci și construcții specifice, a nonexistenței stărilor de lucruri, faptelor și obiectelor la care se referă enunțul, propoziția sau grupul sintactic (DTG: 416). Este membrul marcat al raportului de polaritate afirmativ/negativ care caracterizează propozițiile și enunțurile în funcție de felul în care acestea se referă la existența sau nonexistența unor stări de lucruri (Zafiu GALR II: 707). Româna aparține tipului lingvistic marcat prin concordanță negativă strictă, iar mijloacele lingvistice prin care este codificată negația au stat în atenția multor cercetători [1].

Scopul lucrării noastre este de a oferi o imagine de ansamblu asupra mijloacelor gramaticale ale negației în textele unui foarte cunoscut profesor muntean, texte reprezentative pentru literatura științifică a secolului al XIX-lea.

Alexe Marin (1814–1895) a fost profesor de fizică și de chimie la Colegiul „Sf. Sava”, apoi la Universitatea din București. A fost cunoscut în epocă mai ales în calitate de autor și de traducător al mai multor manuale și lucrări de popularizare științifică. Creația sa științifică nu este originală, însă numeroasele traduceri și adaptări de manuale și texte științifice (care au circulat în mai multe ediții, mai ample sau mai concise) au avut un rol important în modernizarea limbii și în diversificarea funcțională a acesteia. Majoritatea textelor reprezintă traduceri, adaptări și compilații ale unor scrieri franceze.

Materialul lexical este excerptat din șapte lucrări ale acestuia, apărute între 1839 și 1864 (primele cinci lucrări în ordine cronologică sunt redactate

cu alfabet mixt, iar ultimele două, din 1858 și 1864, cu alfabet latin și grafie etimologizantă).

Vom urmări, în cele ce urmează, structurile negative atestate în textele elaborate de cărturarul muntean, pentru a observa dacă există diferențe față de norma dominantă a epocii sau față de norma din perioadele anterioare.

1. Negația propozițională

Negația propozițională se realizează în mod uzual printr-o marcă de negație care se asociază verbului. Aceasta își poate asocia și alți termeni negativi, realizând o **concordanță negativă strictă**: elementele negative sunt legitimate de marcatorii negativi, indiferent dacă sunt plasați pre- sau postverbal.

1.1. Termenii negativi sunt:

(i) pronumele și adjectivele pronominale negative:

Nimic nu poate arăta pe suprafața Lunei că sânt și mări adevărate (AMA, 35); Dar apoi nu se găsește nimic asemenea (AMF, 19); Corpii n-ar avea niciuna din proprietățile ce au (AMF, 23); Un spațiu este gol când nu cuprinde niciunul din elementele materiei cele grele, când nu cuprinde nimic de ponderabil (AMF, 31);); Niciunul din fenomenii [...] nu este mai majestos (AML, 49); Până în ziua de astăzi niciun fenomen nu ne conduce a da cu socoteala că planeta noastră primește influențe magnetice (AMF, 12-13); Niciun fenomen nu conduce a presupune că ar fi vreo comunicație electrică (AMF, 15); [...] n-avem niciun mijloc de a despuia materia de toată căldura ce are (AMF, 144); Nicio lentilie, niciun sistem de lentilie nu are această proprietate (AMF, 466); Niciun animal nu știe produce focul pentru trebuințele sale (AML, 48 [...]) nu se vede nicio bășică, nicio mișcare, nicio modificare care să arate prezența electricității[i] (AMF, 292).

(ii) adverbele circumstanțiale negative:

Să nu se întrebuințeze niciodată (AMF, 18); Niciodată barometrul nu s-a coborât mai jos (AMF, 69); Caolinul nu face nicidecum efervescență cu acizi și este infuzibil la cea mai înaltă temperatură a cuptoarelor de porțelană. (AMT, 61); căldura nu este nicidecum distribuată la suprafața Terei (AMT, 480).

1.2. În afară de termenii negativi, apar și termenii pozitivi nedefiniți (pronume sau adjective pronominale) care însoțesc negația propozițională:

Nu poate zice cineva că aceasta vine din neputința vederii[i] (AMA, 15); Nu poate cineva să se sature de a admira acele frumoase machine (AMT, 111); sunt colori ce n-a parvenit (agiuns) cineva până acum a fixa solidemente (AMT, 116); Din toate ținuturile globului, nu este alta mai adese bântuită prin cutremurături de pământ decât

*America de la sud, mai cu seamă în vecinătate de Ande (AML, 51); într-o câmpie mare sau într-o pustie, nu se zărește vreun obiect nalt așezat în oarecare depărtare (AMA, 15); Spre a întâmpina această greutate, în locul prețului anului firesc se pune un preț meșteșugit ce se deosebește așa de puțin de cel firesc, ca să nu aducă vreo necuviință simțită în viața civilă, prin grămădirea greșelilor în vreme de mai multe veacuri. (AMA, 64). Am întâlnit unele contexte în care termenul de specificare *cineva* apare cu negația propozițională și termeni negativi: *Nu are cineva nimic a se teme (AMT, 90); nu gândește cineva nicidecum pentru ce este așa (AMF, 2); nu va putea cineva primi nicio rază de lumină solarie (AMF, 446);**

avem de-a face cu o interpretare generică a indefinitului, care, prin negația propozițională, devine cuantificare negativă universală.

1.3. În unele construcții, prin intermediul negatorului *nu*, se poate realiza litota, figură de stil care constă în exprimarea unei idei prin negarea contrariului:

Nu este tot asemenea pentru temperaturi (AMF, 145); Nu este rar de a vedea termometrul suindu-se la 60 de grade pe nisip (AMF, 486); Eu nu mă voi opri a vă arăta toate numele acestea (AMG, 19).

2. Negația sintetică primară

Formele verbale nonfinite pot fi marcate negativ prin asocierea negatorului prefixal *ne-* la forma verbală.

Textele cercetate arată o preferință clară pentru formele gerunziale:

nefiind luminată de soare (AML, 60); *nepermițând* a rădica la o înălțime mai mare tubul manometrului de aer (AMF, 73); [...] *neavând* să facă nicio silă spre a se ținea într-însul (AMF, 94); [...] lumina, *nefiind* tot așa de vie pretutindene, [...] (AMF, 512); Când arborele este descojit, mustul ce trebuia a forma noul strat de liber, *nemaiputând* fi întrebuințat spre acest obiect [...] (AMT, 13); [...] sistema compensată, *nemaivând* forță directriță, nu ar mai putea arăta intensitățile cele deosebite ale curanților (AMF, 302).

Formele gerunziale negative se asociază deseori cu alți termeni negativi:

Dar aerul comprimat în acest vas și în vasul de la mijloc, neavând nicio ieșire, oprește prin forța sa cea elastică [...] (AMF, 109); [...] cronometrul ar fi un instrument rău, nedând nicio încredere navigatorului ce-l poartă (AMF, 134) și pot apărea împreună cu nici cumulativ: [...] este un spațiu gol, necuprinzând nici aer, nici abur de apă, nici vreun alt abur a căruia forță elastică să se adauge la presia coloanei (AMF, 64).

3. Profraza negativă

Marcatorul *nu* poate fi utilizat complet autonom ca profrază, substituind o propoziție negativă:

M.P. Știi pentru ce s-a râdicat? G. Nu, moșule! (AMM, 3); M.P. Știi tu rația (cuvântul) acesta? I. și A. Nu, unchiule! (AMM, 8); I. Așadar, pământul nu este rotund de tot? M.P. Nu, ci este cam turtit către poli și înflăt către ecuator (AMM, 29).

Profraza negativă și negația verbală pot fi coocurente: *Nu, unchiule, nu știu nimic de aceasta (AMM, 30).*

De asemenea, poate apărea în dialoguri împreună cu adverbul modalizator deontic *negreșit*, exprimând un dezacord parțial: *Tensiunea aburului de eter se va adăoga prin aceasta? Nu negreșit, căci, dacă s-ar putea adăoga, [...] (AMF, 175).*

Mai rar, profraza *nu* intră într-un raport de coordonare prin conjuncțiile disjunctive *sau* și *iar(ă)* cu propoziția sau cu un component anterior:

Obține cineva într-acest chip pânza și deosebitele stofe fasonate sau nu (AMT, 112); Ecuivalentul de hidrogen, deragindu-se sau nu, efectul este tot același (AMF, 345); Atunci numai acidul s-au descompus, iară apa nu (AMF, 294).

Profraza *nu* poate apărea și în tiparul unor subordonate: *Pot a-l exprima cel puțin în tonul lor, dacă nu și în timbrul lor (AMF, 407); La ce putem da noi acest efect, dacă nu la forma cea rătundă a Pământului? (AMA, 15).*

4. Negația adăugată

Semiadverbul *nici* indică un adaos la o serie negativă, realizând o dublă negație. Precedă un argument al verbului sau un circumstanțial:

Nici eu nu știu aceasta. (AMM, 8); Nu trebuie nici a trage clopotele (AML, 56); [...] căci nici masa nu se confundă cu greutatea (AMF, 44); sonul nu are nici el pretutindene aceeași intensitate (AMF, 512); [...] nici atunci nu se așază punându-se în contact nemediat [...] (AMT, 22-23); [...] acțiunea tubului nu poate să se întinză nici la al doilea strat care compune coloana săltată (AMF, 360).

Uneori, structura cu negație adăugată poate fi mai amplă:

Câtățimea elementelor de când s-a făcut de Dumnezeu a rămas și va rămânea neschimbată, pentru că nici apa nu se face foc, nici focul apă, nici pământul nu se face aer, nici aerul pământ (AMC, 7).

Într-o structură aparte, care, în faza actuală de limbă, caracterizează limbajul popular și familiar, *nici* este întărit de conjuncția *că* (în realitate, un element expletiv), situație în care verbul apare la forma afirmativă, concordanța negativă nerealizându-se:

Mercur. Această stea se mișcă în puțină depărtare de Soare și este prea mică, din care pricină nici că s-a observat într-un chip desăvârșit. (AMA, 47); Animalele acestei clase au sânge roșu și rece; au aripioare de înotat, dar plămâni nu au și nici că au trebuință de ei (AMC, 22).

5. *Nici* în structuri coordonate

Negația propozițională se manifestă și în structuri coordonate; *nici* redă raporturi cumulative și de asociere în structuri sintactice de același rang, dar fără a avea valoare conjuncțională. Acesta:

(i) integrează propoziții coordonate (rar atestate):

Când ajunge la aceste hotară, atunci se-ntoarce înapoi, dar aci totdeauna se oprește el o clipă, adică nici nu înaintează, nici nu se-ntoarce. (AMA, 28).

(ii) integrează doi constituenți:

[...] zmeul nu poate să se supuie nici unuia, nici altuia, și, prin urmare, se înalță urmând diagonala OB. (AMM, 35); [...] într-un paralelogram de rând nu sânt nici de-o potrivă, nici perpendiculare cele două diagonale (AMG, 75); [...] pentru ca deragementul să nu fie nici prea încet, nici prea repede (AMF, 85); Nu putem nici da, nici discuta formula care stabilește relațiunile între raza oglindei, distanța obiectului și a imaginii (AMF, 442).

(iii) apare în structuri repetitive, cu mai mulți constituenți ai unor negații propoziționale, fiind reluat, în majoritatea cazurilor, în fața fiecărui termen, cu scopul reliefării:

Ignoranța lor în celelalte nu le aducea mai puține neagiunsuri, căci oamenii nu știură lung timp nici a-și construi case, nici a-și fabrica îmbrăcăminte, nici a cultiva pământul (AML, 3); Dar apoi, aici realitatea este așa de mică, încât nu putem nici a o pipăi, nici a o vedea, nici a o pricepe prin niciunul din simțurile noastre (AMF, 18); Nimic nu l-a descurăgiat, nici ostenele, nici sacrificii de bani, nici suferințele (AMT, 58). [Corpii aceștia] nu sânt capabili de sine singuri nici a-și da mișcare, nici de a modifica, de a slăbi sau de a adăoga mișcarea ce au priimit (AMF, 2).

(iv) apare între doi constituenți negativi, puși pe același plan; primul este negat prin intermediul negației propoziționale, iar al doilea este realizat ca negație adăugată, prin antepunerea lui *nici*, indicând retroactiv

focalizarea termenului cu care se asociază. Structura poate fi considerată însă și o propoziție eliptică (v. Zafiu GALR II: 718):

Așa este, dar n-ai vorbit de lucrarea roatei A, nici d-a manivelei M. (AMM, 21); Noi nu putem intra în amănunții acestui subiect, nici a arăta medii ce domnul Vicat dă spre a fabrica calce hidraulice artificiale (AMT, 49). Rar, apar chiar trei constituenți negativi coordonați: Fără agiutorul acestei forțe dizolvante, aburul n-ar putea lua naștere, nici a se transforma în nori, nici a produce ploaia, zăpada și toată seria aceasta minunată de fenomene meteorologice despre care sântem martori în fiecare zi (AMF, 173).

6. Intensificarea negației

Negația poate fi întărită prin adăugarea unor mărci de intensificare. Intensificatorii pot fi de două feluri: de tip adverbial (apărând în GV, GAdj și GAdv) și de tip nominal (care apar în GN).

(i) Dintre adverbele negative, Alexe Marin preferă utilizarea aproape exclusivă a lui *nicidecum*, specializat deja ca intensificator al negației:

Uran nu e văzut nicidecum decât cu telescopul (AMA, 47); Nu se poate cineva îndoi nicidecum ca fluidul electric să nu se afle, ca și căldura, pretutindenea unde este materie ponderabilă (AMF, 15); pentru ca lumina flăcări[i] să nu se altere mai nicidecum (AMF, 106); Se înțelege că o cisternă nu ar produce nicidecum același efect (AMF, 517); Rumford își închipuise că nu sânt nicidecum conductori (AMF, 153); Dacă noi am neglijat aceste deosebite fabricațiuni, aceasta nu este din dispreț nicidecum (AMT, 121).

Niciodată este utilizat ca echivalent al particulei de negație focalizantă nonverbală:

[...] bande întunecate ce-ș schimbă forma și poziția, dar niciodată direcția (AMA, 50); Compusul prea complex ce rezultă din acția acestor deosebiți corpi eprobă un fel de topire, făcându-se ca coca, și niciodată o adevărată licuefacție (AMF, 160); Se presupune totdeauna că lumina se propagă numai într-o secțiune și niciodată într-un plan oblic (AMF, 446).

(ii) Intensificatorii care apar în grupul nominal, în majoritatea lor mijloace expresive care exprimă metaforic ideea de cantitate mică, au tiparul *niciun / nicio* N₁ de N₂:

Nu este nicio picătură de apă asupra pământului, nici în nemărginirea mărilor care să scape în cea mai mică clipă de influența apăsării; nu este nicio atomă de materie pe care să o lase slobodă (AMF, 3); pentru ca să nu rămâie nicio picătură de aer (AMF, 64); [...] luând toate măsurile trebuincioase pentru ca să nu rămâie nicio bășică de aer (AMF, 64). Rar, cuantificatorul negativ însoțește alt constituent: nu se află în nicio

parte o frântură, o moleculă, o atomă de materie ponderabilă, organică sau neorganică, cerească sau pământescă (AMF, 32).

(iii) În structurile dialogate, mai apare, alături de negația verbală, și sintagma negativă (locuțiune adverbială) *nici vorbă*, cu rol de intensificator (singură sau coocurentă cu profraza negativă):

*G. Poate fi socotită puterea omului la aceeași câtime în toate felurile de lucruri? M.P. Nu este **nici vorbă**; ia să vedeți! (AMG, 50); Nu, nu este **nici vorbă**. Nimica nu ostenește atâta p-un cal decât felul acesta de lucrare (AMG, 52).*

7. Explicitarea negației (și a afirmației)

Structurile sintactice de coordonare cu sens adversativ, în care negația verbală este urmată de corecția care precizează focusul, sunt și ele bine reprezentate:

*Pământul **nu** este un trup în formă neregulată, **ci** este mai ca un bulz și are două mișcări, precum am mai zis (AMA, 14); Planul de pe care se învâртеște Pământul împrejurul-ș (planul ecuatorial) **nu** este perpendicular pe planul eclipticei, **ci** este puțin plecat către dânsul (AMA, 19); Căile de fer **nu** sunt drumuri pardosite cu fer, **ci** sunt niște simple șine de fer (AML, 83); Termometrul lui Kinnersley **nu** este nicidecum un termometru, **ci** este un aparat care demonstrează expansiunea ce ia aerul (AMF, 275).*

Uneori, structura este de coordonare adversativă între o propoziție negativă și o propoziție afirmativă eliptică:

***Nu** este pământul întreg care se scutură, **ci** numai o porțiune a suprafeței sale (AML, 51); Atunci trupul ia o mișcare compusă de acele două repezeli și **nu** merge nici în dreapta, nici în stânga, **ci** într-o direcție ce ține mijlocul între amândouă. (AMM, 34); În împărțirea mineralelor se numără toate ființele materiale care **nu**-și au înființarea nici prin naștere, nici prin răsărire, **ci** prin compunere din mai multe părți ce se află în sânul pământului (AMC, 24-25).*

Observăm și o serie de structuri sintactice de coordonare cu sens adversativ în care este negat un constituent diferit de predicat cu scopul de a întări afirmația complementară:

*[...] acul busolei ia o direcție determinată, **nu de-a dreptul** la nord, **ci** către nord (AMF, 12); Experiențele [...] da asupra solului **nu scânteii** electrice, **ci** niște lame de foc (AMF, 15); [...] curgerea încetează, **nu tot d-odată, dar** după puține momente [...] (AMF, 105); [...] și când se va grămădi acolo, **nu în stare** de abur, **ci** în stare licuidă, tensiunea va fi tot aceeaș pretutindenea (AMF, 178); Aburul sub oarecare condiții derage multă electricitate, **nu prin frecarea** ce produce el însuși, **ci** prin frecarea ce rezultă din picăturilele cele condensate (AMF, 282).*

Aceeași semnificație se poate exprima și prin structuri care pun în prim plan afirmația, căreia i se asociază negația termenului complementar coordonat copulativ:

*Dar nu sânt numai astea avantajele cele mai importante ce Dumnezeu ne-a acordat, făcându-ne a ne naște acum **și nu în alți timpi** (AML, 7); dar trebuie a prezenta lanțul **și nu mâna** (AMF, 273); acolo electricitatea este în mișcare **și nu în repaos** (AMF, 280); [...] cantitatea de fluid care trece într-un fir este proporțională cu secția firului **și nu cu suprafața** esteroară (AMF, 279); Pătrunde în corpul pastei a căria suprafață rămâne aspră **și nu lucie** (AMT, 73).*

Aceste structuri, care asociază negația și afirmația, „au un caracter polemic marcat și o valoare argumentativă considerabilă” (Zafiu GALR II: 721).

8. Negația implicită. Echivalente ale negației propoziționale

Anumite construcții prepoziționale și conjuncționale sunt echivalente ale negației propoziționale.

(i) Construcția alcătuită din grupul adverbial *departe de* + infinitiv, foarte probabil un calc după franceză (*loin de* + infinitiv):

*Ordinariemente, ei sunt **departe de a avea**, mai înainte de lucrarea omului, aspectul sub care suntem obicinuiți a-i vedea (AML, 35), **Depart de a păstra** pentru dânsul acest nou mod de cultură, el se grăbise a-l publica (AML, 85).*

(ii) Prepoziția *fără* și locuțiunea conjuncțională *fără (ca)* să introduc secvențe echivalente cu o propoziție negativă în care apar termeni (pronume, adjective, adverbe) negativi, dar și indefiniți, termeni derivați negativ ori cuvinte cu sens negativ:

*[...] putem considera cubul acesta că este plin de tot și solid, **fără interval, fără spărtură, fără nicio** soluție de continuitate, **fără nimic** care să deosebească una din părțile (AMF, 19); [...] în care se efectuează spălătura lânei neîncetat mișcată printr-un baston **fără a fi niciodată** înturnată (AMT, 97); acestea vor rămânea în stare licuidă, **fără a schimba nimic nici** tensiunii, **nici** cantității de abur (AMF, 176-177); Acest aparat [...] poate fi încălzit [...] **fără ca să fie niciun** semn de ferbere (AMF, 196); [...] **fără ca nicio** combinațiune să se fi săvârșit (AMF, 348); În ziua de bălci noi am văzut p-un escamotor (comediant care schimbă, face de pere vrun lucru prin agerimea sau iuțeala mâini[i] ș.c.l, **fără ca să** prinză **cineva** de veste) făcând un marafet ce mi se pare că se ține tot de puterea centrifugă. (AMM, 30); Adesea se întâmplă ca să avem a măsura niscăi lungimi sau lățimi **fără ca să** avem **vreo** măsură la noi (AMG, 10); Înțelegeți acum că fișele, **fără a fi neapărate**, cu toate acestea sânt folositoare (AMG, 13); Așa, noi facem mecanică neconținut, **fără a ne îndoi** despre aceasta. (AMM, 39).*

9. Negația de constituent

Precedă un grup sintactic, focalizându-l și arătând că non-existența privește doar acel element, în timp ce restul propoziției rămâne valid. Negația de constituent (nonverbală, parțială, focalizantă) folosește tot marcatorul negativ *nu* plasat în fața componentului respectiv, însă ca semiadverb focalizator:

Razele BF și AD, asemenea atingătoare, însă pe dinîntu, hotărâsc iarăși o conă de umbră tot de aceeaș parte, dar nu prea deasă, ce se numește penumbră. (AMA, 43); așadar, rezultă din aceasta o răcire în amalgamă, dar nu prea mare, pentru că căldura latentă a metalelor este mică (AMF, 159); Cu această săpătură este lesne a reproduce un relief nu mai puțin fidel decât chiar săpătura (AMF, 346); Persoana electrizată astfel dă scântei ca conductorii[i], nu fără a resimți o comoțiune particulară (AMF, 260); de unde rezultă că acția chimică este care dezvoltă electricitate, iar nu schimbarea de stare (AMF, 286).

Având în vedere că participiile și unele adjective se combină atât cu negatorul prefixal *ne-*, cât și cu marcatorul negativ *nu*, următoarele structuri arată că distincția valorică dintre cele două forme nu era încă pe deplin consolidată:

Acolo găsește aerul, care este nu conductor, așadar este oprit și nu trece dincolo (AMF, 279); Frecarea este care dezvoltă electricitatea în mașina electrică, în electrofor și în corpi nu conductori, în general, precum am văzut încă de la începutul acestui cap. (AMF, 282); În dreptul unui ventre, gaura este ca nu venită, ea nu modifică nicidecum sonul; în dreptul unui pod, schimbă sonul tot d-odată (AMF, 409); Un ac nu magnetat pus în locul său nu eprobă nimic asemenea (AMF, 238); Punând în locul baroiului niscăi corpi nu magnetăți, acul stă nemobil (AMF, 337).

10. Structuri negative cu alte valori decât negația

10.1. Negația expletivă prezintă mai multe tipare:

(i) tiparul construcției relative cu conjunctiv cu negație inserată, cel mai frecvent întâlnit:

Dar apoi nu se găsește nimic asemenea, nu este nimic de perceptibil care să nu fie divizibil; sau, în alte vorbe, noi nu putem observa nimic care să nu fie o adunătură, o agregatie, o unire de părți ce se pot despărți (AMF, 19); Nu este nimenea care să nu fi ținut ori pe suprafața unei ape liniștite...și care să nu fi luat seama că... (AMF, 32); Spre exemplu, la Paris, nu este nicio zi când să nu se vază barometrul suindu-se și coborându-se (AMF, 69); Nu este nimene care să nu fi văzut butoaie și care să nu fi luat seama la focul ce dogarul pune înuntru (AMT, 18); Nu este nimine care să nu fie văzut torcând cu fusul (AMT, 108); Nu s-a aflat niciodată vreo societate de oameni,

oricât de barbari să fi fost, **care să nu** fi cunoscut focul și **să nu** fi știut a și-l găsi (AML, 48); **Nu** este mai niciuna din catedrale **care să nu** ofere vrun fenomen de această specie (AMF, 418); [...] Cu greu ar fi să pomenim astăzi vreun meșteșug, o industrie, o știință unde **să nu** se afle aplicate prințipurile geometriei (AMG, II).

(ii) structura cu negator propozițional în întrebări retorice:

n-am zis noi că Pământul, înuntru, este încă în topire? (AMA, 63); Mașina aceasta **nu** este și la o aplicație nouă a pârgheii? (AMM, 21); Dar balanța ordinară (Fig. V) **nu** este și ea tot o aplicație a pârgheii? (AMM, 12); **Nu** se mai fac și alte aplicații ale planului aplecat? (AMM, 6); **Nu** este de cel mai înalt interes a recunoaște cum geniul omului parvine [...] a afla [...] ajutoarele cele mai feconde? (AMT, 6); **Nu** ar fi într-aceasta, întrebăm, un ajutor puternic pentru niște provincii nefericite ce văd strămutându-se în parte vechea lor industrie? (AMT, 99).

(iii) adjuncți temporali introduși de până când:

Tu știi prea bine că cercul (Fig. XXVIII) **nu** poate să stea în sus **până când nu** se învârteste (AMM, 30); elasticitatea lațului este de ajuns spre a menține indexul la locul lui, atâta **până când** mercurul **nu** vine a-l împinge (AMF, 480).

(iv) tiparul cu a feri, a împiedica, a se păzi + ca...să + nu + verb:

Vom adăuga că, cu toate că pisătura se poate face în sec, este bine a o face cu apă, **spre a feri ca** pulberea silicioasă vătămătoare sănătăți[i] laboranților **să nu se răspânde** în atelier (AMT, 64); Această operațiune se face la o stare licuidă ce nu trebuie a fi prea pronunțată, **spre a feri ca** părțile de densitate diferentă **să nu se despartă** (AMT, 64); Trebuie, pe lângă aceste, **a feri ca** pasta tiparului **să nu se lipească** de model (AMT, 69); **nimic n-ar împiedica ca** eterul licuid care este în barometrul **să nu dea** și el abur nou care să se adaoge cu aburul ce mai există (AMF, 175); Trebuie să vă zic ca să băgați de seamă **a vă păzi ca**, când alunecă echeriul, linia GH **să nu-și schimbe** poziția (AMG, 56). Uneori, conjunctivul este înlocuit de infinitiv: Trebuie **a se feri** cineva **a nu lăsa** a merge descompozițiunea prea departe (AMT, 88).

10.2. Falsa negație, în care cel mai frecvent apare marcatorul negativ și un adjunct introdus de un subordonator cu sens privativ:

[...] la temperaturi la care această topire **nu s-ar face fără** prezența lor (AMF, 159); Mișcarea vibratorie a ondei aeriene **nu poate** a se comunica corpilor streini **fără** ca să fie din partea lor oarecare reacțiune (AMF, 419); aplicații [...] care, cu toate acestea, **nu vor fi fără** folosință (AMG, 61); **Nu va fi fără** interes a examina principalii avantagii și inconvenienți ce pot oferi (AMT, 88).

Rar, apare și **negația dublă**, cu structura marcator negativ + verb regent modal + marcator negativ + verb subordonat:

Când observă cineva mersul culturii acestei limbe, **nu poate a nu recunoaște** că toți corifeii ei...(AML, XII); [...] și care **nu putea a nu da** rezultatelor multă esactitudine (AMF, 181); **Nu se poate îndoi** cineva că fulgerul **nu trece** câteodată niște spații de 5 sau 6 kilometri (AMF, 511).

10.3. Structura restrictivă nu...decât, explicabilă atât prin calc după franceză, cât și prin evoluție internă, din structuri ternare cu circumstanțialul de excepție (v. Zafiu, 2015: 370), este extrem de frecventă:

care **nu** este altceva **decât** o blană de lemn uscat (AMF, 259); până acum **nu** se cunosc **decât** mai numai marginile acestui continent (AML, 19); Soarele **nu** poate niciodată lumina **decât** jumătatea Pământului (AMA, 27); suprafața sa **nu** este **decât** o coajă răcită (AML, 11); **Nu** le mai rămâne **decât** fibra (AML, 95); **Nu** face **decât** a reproduce aceeași vibrațiune (AMF, 401); Odată tremurată, vântul **nu** face **decât** a menține mișcarea ei prin impulsionea ce-i dă (AMF, 413); Aceste două planete încungiur cerul în tovăroșie cu Soarele de care **nu** se depărtează niciodată **decât** în oarecare hotară. (AMA, 49); [...] suprafața sa, care **nu** este altceva **decât** suprafața apelor prelungită pe sub continente (AMF, 3); Această forță elastică **nu** este altceva **decât** forța sa cea expansivă (AMF, 58); Acum **nu** mai trebuie altceva **decât** să citești pe coadă numărul punctului unde este greul și aceasta este greutatea lui Ilie. (AMM, 11); Veți fi văzut adesea trecând niscăi vase care **n-au** alți mișcători **decât** curgerea râului și o lopată mică. (AMM, 34); **Nu** află cineva moravi blânzi **decât** printre locuitorii micilor insule aflate între Noua-Holandă și America (AML, 22); Până acum **nu** se cunosc **decât** mai numai marginile acestui continent (AML, 19); Introducțiunea oilor merinoase în această țară, **nu** dată **decât** de la finele regnului de Luis XVI... (AMT, 98).

Acest tipar poate fi întâlnit și la formele gerunziale prefixate cu negatorul ne: **Neavând** pentru adăpost **decât** un coperiș de frunze (AML, 3); [...] temperatura **neesercitând** **decât** o acțiune insensibilă (AMF, 498).

10.4. cumulara cu formă negativă, alcătuită din elemente corelative: **nu numai...ci (și), nu numai...dar (și)**, este o structură care constă în negarea unei restricții și corectarea ei printr-o lărgire a domeniului vizat; construcția se grefează pe tiparul negației focalizante (v. Zafiu GALR II: 725):

Nu numai în țara unde locuim noi, **ci** peste tot pământul vedem încet-încet soarta oamenilor devenind în fiecare zi mai bună (AML, 9); [...] masticățiunea **nu numai** divide acești alimente, **dar** îi pătrunde de salivă care prepară și grăbește lucrarea digestiunei (AML, 95); alimentii **nu** sunt **numai** destinați a ne nutri, **dar** încă a produce...o mare parte a căldurei animale (AML, 100); [...] **nu numai** când scânteiază foc și lumină, **dar și** când nu mai este luminoasă, când este nevizibilă în întuneric (AMF, 10); Corpii trimit căldură radiantă **nu numai** când sânt calzi și arzători, **ci și** când sânt reci (AMF, 11); Și ca să nu se biruie omul de poftele trupului cele oarbe, are

neapărată trebuință **nu numai** să-și cunoască fericirea sa cea adevărată, **ci** s-o știe și prețui (AMC, 14); Pentru deosebitele uzuri ce trebuie a se face de lemn, **nu numai** trebuie a ști a recunoaște cualitățile și defectii săi, **dar** încă a lua seama și la alegerea esențiilor (AMT, 14); Cu toate acestea, câteodată se-ntrebuințează **nu numai o** literă, **dar** aceasta se face numai atunci când nu poate să se pricinuiască vreo încurcătură (AMG, 3); Delfinul este cel mai iute pește, **nu numai** dintre toți peștii, **dar și** dintre toate animalele cunoscute (AMC, 22).

Rar, *nici* este urmat de semiadverbul *măcar*, care explicitează o presuposiție suplimentară, și anume așteptarea ca elementul adăugat să constituie o excepție. Prin *nici măcar* se neagă, așadar, condiția minimală de realizare a unei situații (v. Zafiu GALR II: 717): Escamotorul [...] *învârtea cercul cu repezitatea și nu numai că păharul nu cădea, dar nici măcar o picătură de apă nu cădea dintr-însul.* (AMM, 30).

11. Negația simplă

Este foarte rar atestată în textele cercetate. Am întâlnit o structură cu negație simplă în care apare pronumele negativ *nimic*, postpus verbului:

*Dar cercurile de latitudine, ajungând din ce în ce mai mici, pre cât se mai apropie de poli, se pricepe că această iuțime trebuie să meargă înapoiându-se pre cât se depărtează cineva de ecuator, încât la noi este chiar **nimic**.* (AMA, 18); *Toți corpi[i] sânt luminați prin lumina albă a soarelui; aceia ce sânt reelemente albi, retrimite toată și nu lumina ce ei primesc; aceia ce sânt negri, absorb tot, retrimite **nimic*** (AMF, 460) și o altă structură în care *nici* apare singur, ca negator autonom: *Atunci nu ar fi atâtea fărădelegi sau păcate și, prin urmare, **nici ar trebui** atâtea pușcării* (AMC, 24), dar și în structura binară *nici...nici: Mulțimea apei, ca și a focului, a pământului și a aerului, **nici a** mai scăzut, **nici a** mai crescut de când i-a dat Dumnezeu ființa* (AMC, 9).

Concluzii: Mijloacele gramaticale ale negației propoziționale nu prezintă mari diferențe față de norma dominantă a epocii sau față de norma din perioadele anterioare; inventarul negatorilor este același ca în româna standard. Ce atrage atenția este faptul că structurile negative atestate în textele de popularizare elaborate de profesorul muntean Alexe Marin între 1839 și 1864 sunt foarte variate: construcțiile cu negație dublă în sens strict, construcțiile cu negație amplificată prin inserarea repetată a negatorului *nici*, utilizarea intensificatorilor de tip adverbial și nominal, structuri ce conțin explicitarea negației, construcții echivalente ale negației propoziționale, negația de constituent și varietatea structurilor negative cu alte valori decât negația: tiparele diversificate cu negație expletivă, falsa negație, structura restrictivă *nu...decât* sau cumulara polemică cu formă negativă. Înregistrăm

apariția accidentală a negației simple, cu cele două tipare specifice limbii vechi, în construcții afirmative + termen negativ sau în construcții (simple sau binare) în care *nici* apare ca negator autonom. Structura *nu...nici*, cu negație simplă în al doilea membru, apare accidental doar în primele două texte care marchează începutul activității sale de traducere (1839 și 1842), deși aceasta era frecventă în limba română din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

NOTE:

- [1]. Vorbim despre studii mai ample, precum: Constantin Dominte, *Negația în limba română*, București, 2003; Emil Ionescu (ed.), *Understanding Negation in Romanian: Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, București, 2004; Mihaela Ionescu, *Negație și concordanță negativă în româna actuală. O evaluare critică*, București, 2017, dar și de studii fragmentare, dedicate diverselor aspecte ridicate de fenomenul negației, precum: Ion Rizescu, *Cu privire la dubla negație în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, nr. 4/1963, p. 471-478; Georgeta Ciompec, *Observații asupra exprimării negației în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, în „Studii și cercetări lingvistice”, nr. 2/1969, p. 197-209; Ion Rizescu, *Afirmația și negația*, în Mioara Avram (ed.), *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea-al XVIII-lea*, București, 2007, p. 7-23; Adina Dragomirescu, *Concordanța negației în limba română veche*, în G. Pană Dindelegan (ed.), *Limba română: dinamica limbii, dinamica interpretării. Omagiu profesorilor Valeria Guțu Romalo, Florica Dimitrescu, Alexandru Niculescu la aniversare*, 2008, p. 219-226; Rodica Zafiu, *Negația*, în GALR II, 2005, p. 707-727 și idem, *Sintaxa*, în Gh. Chivu, G. Pană Dindelegan et alii, *Studii de istorie a limbii române*, București, 2015, p. 367-370; Dana Manea, *Negatori și construcții negative*, în G. Pană Dindelegan (ed.), *Sintaxa limbii române vechi*, 2019, p. 539-552 și idem, *Structuri negative în variantele teritoriale daco-române*, în „Limba română”, nr. 4/2016, p. 465-474; Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, 2013, p. 317-319.

BIBLIOGRAFIE:

- Pană Dindelegan, G. (coord.) (2023). *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers enciclopedic gold.
- Guțu Romalo, V. (coord.) (2005). *Gramatica limbii române*, vol. II, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
- Zafiu, R. (2005). *Negația*, în Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, vol. II, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, p. 707-727.

Zafiu R. (2015). *Sintaxa*, în Gh. Chivu, G. Pană Dindelegan, A. Dragomirescu, I. Nedelcu, I. Nicula (eds.), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea și al XX-lea*, București, Editura Academiei Române.

SURSE:

Alexe Marin, *Prescurtare de astronomie populară*, București, Tipografia lui August Ruof, 1839.

Alexe Marin, *Prescurtare de cunoștințe uzuale*, București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1842.

[Claude] Pouillet, *Noțiuni generale de fizică și de meteorologie spre usul junimeii*. Traduse de A. Marin. București, Tipografia Colegiului Național, 1857.

Alexe Marin, *Moș Pătru sau Învățătorul de sat. Convorbiri asupra geometriei*. București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1839.

Alexe Marin, *Prima carte de lectura. Noțiuni simple asupra științelor, cullesse pentru usul classilor inferioare alle șholelor primare*. București, Th. Vaidescu, 1864.

Alexe Marin, *Moș Pătru sau Învățătorul de sat. Convorbiri asupra mecanici[i]*. București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1842.

H. Guillery, *Tehnologie*, tradusă de Alexe Marin, București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1858.

ASPECTS OF NEGATION IN THE TRANSLATIONS OF ALEXE MARIN

Abstract: The paper addresses the issue of negation in the science popularization texts translated and adapted from French by Alexe Marin (1814–1895), a renowned professor of physics and chemistry whose activity had a significant influence on the modernization of literary Romanian. The texts (in the fields of astronomy, physics, meteorology, geometry, mechanics, technology, and general science) appeared between 1839 and 1864 and hugely impacted the development and functional diversification of Romanian. The study tackles in detail the codification of negation in these texts. It can be observed that the negative constructions are various: strict double concordance structures, the amplified negation (with the repetitive insertion of the negator *nici* – *not/neither*), the use of adverbial and nominal intensifiers, patterns that explicitly express negation, equivalent constructions of clausal negation, constituent negation, and the variety of negative structures with values other than negation: the diverse constructions with expletive negation, false negation, the restrictive pattern *nu...decât*, or the polemic accumulation with a negative form. We also observe the accidental occurrence of simple negation, that is to be found almost exclusively in his first texts elaborated in 1839 and 1842. Apart this situation, all the other text exhibit strict negative concord.

Keywords: *Alexe Marin, negation, negator, negative constructions, negative intensifiers.*